

บทที่ ๓

งานบุญแปดหมื่นสี่พันขันธุ์ที่บ้านท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด

บทนี้จะเป็นการนำเสนอให้เห็นว่า ความเป็นชุมชนของชาวท่าม่วงนั้น ได้มีการปรับเปลี่ยน ประเพณีพิธีกรรมบางอย่างเพื่อให้เข้ากับบริบททางสังคม ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างไร และได้นำความคิด ความเชื่อที่มีอยู่เดิมนำเสนอ และรวมพลัง โดยพระสงฆ์และคนในชุมชนช่วยกัน “ประดิษฐ์พิธีกรรม” ขึ้นมาใหม่อย่างไรจนพิธีกรรมดังกล่าวก็ได้รับการยอมรับทั้งในชุมชนท่าม่วงและชุมชนใกล้เคียง

ข้อมูลที่น่าสนใจในบทนี้ส่วนใหญ่เป็นข้อมูลภาคสนาม ที่ได้จากการสัมภาษณ์ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม ทั้งในช่วงก่อนการประกอบพิธีกรรมเพื่อให้ทราบข้อมูลเกี่ยวกับการเตรียมการ ช่วงการประกอบพิธีกรรมเพื่อให้เห็นลำดับขั้นตอนซึ่งจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการวิเคราะห์พฤติกรรม สัญลักษณ์ นอกจากนี้ผู้วิจัยยังเก็บข้อมูลเพิ่มเติมในช่วงหลังจากประกอบพิธีกรรม เพื่อให้เห็นถึงความเชื่อและบทบาทของพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาที่มีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของชาวบ้านอีสาน เพราะแม้จะเสร็จสิ้นพิธีกรรมแล้วชาวบ้านผู้เข้าร่วมพิธีก็ยังคงมีความเชื่อว่าอานิสงส์ที่ได้จากการร่วมพิธีกรรม และการทำบุญจะทำให้มีชีวิตที่ดีขึ้น การเก็บข้อมูลภาคสนามทั้งก่อน ระหว่าง และหลังการประกอบพิธีกรรมจึงช่วยให้ผู้วิจัยเข้าใจพิธีกรรมในภาพรวมได้ดียิ่งขึ้น ข้อมูลในบทนี้จึงอาจกล่าวได้ว่าเป็น “ข้อมูลพื้นฐาน” ของการจัดงานบุญแปดหมื่นสี่พันขันธุ์ ที่มีทั้งตัวบท (text) และบริบททางสังคม (context) อันจะเป็นฐานในการวิเคราะห์ห่มโนทัศน์และสัญลักษณ์ในพิธีกรรมในบทต่อไป

ในบทนี้ ผู้วิจัยจะนำเสนอข้อมูลพิธีกรรมใน ๓ ประเด็น คือ ประเด็นแรก ความเป็นมาของการจัดงานบุญแปดหมื่นสี่พันขันธุ์และพิธีกรรมอื่นๆ ในงานบุญเดือนสาม ประเด็นที่สอง ตัวบทที่ใช้ประกอบพิธีกรรมในงานบุญแปดหมื่นสี่พันขันธุ์ และสังเขปเนื้อหาที่น่าสนใจของตัวบท และประเด็นที่สาม องค์ประกอบของพิธีกรรม

๓.๑ ความเป็นมาของการจัดงานบุญแปดหมื่นสี่พันจรรย์และพิธีกรรมอื่นๆ ในเดือนสาม ที่ชุมชนท่าม่วง

หัวข้อนี้ผู้วิจัยจะนำเสนอความเป็นมาและแนวคิดในการจัดงานบุญแปดหมื่นสี่พันจรรย์และพิธีกรรมอื่นๆ ในเดือนสาม ที่บ้านท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งมีทั้งประวัติของผู้ริเริ่มจัดงาน ความเป็นมาและความสำคัญของเดือนสาม และพิธีกรรมที่จัดในช่วงเดือนนี้ของชาวบ้านอีสาน และชาวบ้านท่าม่วง ซึ่งนอกจากจะจัดงานบุญแปดหมื่นสี่พันจรรย์แล้ว ยังมีพิธีกรรมอื่นๆ ในเดือนสาม ที่จัดช่วงระยะเวลาเดียวกัน ผู้วิจัยก็ได้นำมาเสนอไว้ในหัวข้อนี้เพื่อให้ภาพรวมของการจัดพิธีกรรมในเดือนสามที่มีพิธีกรรมปลีกย่อยที่จัดพร้อมกันอย่างหลากหลาย และเพื่อชี้ให้เห็นว่าแม้งานบุญแปดหมื่นสี่พันจรรย์แม้จะเป็นพิธีกรรมย่อยในงานบุญเดือนสาม แต่ก็มีความสัมพันธ์กับพิธีกรรมอื่นๆ ที่จัดในช่วงเวลาเดียวกัน

๓.๑.๑ ประวัติพระครูศีลสาราภรณ์: ผู้ริเริ่มจัดงานบุญแปดหมื่นสี่พันจรรย์และพิธีกรรมอื่นๆ ในเดือนสาม

พระครูศีลสาราภรณ์ เป็นพระสงฆ์ผู้มีบทบาทสำคัญต่อการจัดงานบุญแปดหมื่นสี่พันจรรย์ และพิธีกรรมอื่นๆ ในงานบุญเดือนสาม เพราะท่านเป็นผู้ริเริ่มจัดงาน “บุญเดือนสาม” ให้เป็นบุญใหญ่ประจำปีของวัดป่าสักคาราม บ้านท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด และเป็นผู้วางรูปแบบของการจัดงานทั้งหมด โดยอาศัยความร่วมมือแรงร่วมใจของชาวบ้านท่าม่วง ชุมชนใกล้เคียง และลูกศิษย์ที่มีความเคารพและศรัทธาในตัวท่านมาเป็นกำลังสำคัญ นอกจากท่านพระครูศีลสาราภรณ์ จะเป็นที่เคารพนับถือของคนในชุมชนแล้ว ยังเป็นพระสงฆ์ผู้มีบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์คัมภีร์ใบลานและวัฒนธรรมท้องถิ่นอีกด้วย การศึกษาประวัติของพระครูศีลสาราภรณ์ จึงจะช่วยให้เข้าใจมโนทัศน์และความเป็นมาของการประดิษฐ์พิธีกรรมในงานบุญเดือนสาม โดยเฉพาะงานบุญแปดหมื่นสี่พันจรรย์ได้ดียิ่งขึ้น

พระครูศีลสาราภรณ์ มีนามเดิมว่า สมสิทธิ์ สุริโย เกิดเมื่อวันพุธ ขึ้น ๓ ค่ำ เดือนหก ปีระกา ตรงกับวันที่ ๑ พฤษภาคม ๒๕๐๐ บิดาชื่อ นายบัว มารดาชื่อนางอำพล สุริโย อาศัยอยู่บ้านเลขที่ ๓ หมู่ ๓ บ้านท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด สำเร็จการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ จากโรงเรียนบ้านท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด ปัจจุบันดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดป่าสักคาราม

เจ้าคณะตำบลเกาะแก้วเขต ๒ และดำรงตำแหน่งพระครูอุปัชฌาย์ ประจำตำบลเกาะแก้ว เขต ๒ อำเภอ
เสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด

ในวัยเด็ก พระครูสีลสาราภรณ์ ได้รับความเมตตา จากหลวงปู่ทองมา ถาวโร พระอาจารย์ของท่าน
ท่านเป็นอย่างมาก กล่าวคือเมื่อหลวงปู่ทองมาถาวโร เดินทางมาจำพรรษาที่วัดท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ
จังหวัดร้อยเอ็ด ในปี ๒๔๕๗-๒๕๐๒ เพื่อสร้างโบสถ์ ท่านก็มีความเอ็นดูเด็กชายสมสิทธิ์เป็นพิเศษ
เด็กชายสมสิทธิ์มักจะไปหาหลวงปู่ทองมา และชอบนั่งตักเมื่อท่านทำพิธีกรรมต่างๆ ใ้กับญาติโยม
ที่มาพบ ดังที่นางอำมวล สุริโย มารดาของพระครูสีลสาราภรณ์ เล่าว่า

“...บางครั้งหลวงปู่(ทองมา) วุ่นวายอยู่กับการสร้างโบสถ์
หลวงปู่บ่อย (พระครูสีลสาราภรณ์) ก็จะเข้าไปทำพิธีกรรมใ้กับ
ญาติโยมที่มาหา ถ้าหลวงปู่ไม่ยอมใ้ทำ หลวงปู่บ่อยจะร้องใ้
หลวงปู่จึงใ้ทำพิธี หลังจากนั้นถ้าหลวงปู่ไม่ว่างก็จะมอบใ้
หลวงปู่บ่อยทำพิธีกรรมแทน...”^๑

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้นทำให้เห็นได้ชัดว่าท่านมีความผูกพันอยู่กับการประกอบพิธีกรรมมา
ตั้งแต่เด็ก และหลวงปู่ทองมามักจะเล่าอดีตชาติของพระครูสีลสาราภรณ์ ใ้หลายคนฟังเสมอว่า “เขาผู้
นี้เคยเกิดเป็นฤๅษี บำเพ็ญภาวนาจนตายอยู่ปากถ้ำ เกิดชาตินี้จึงมีบารมีมาเกื้อหนุน”^๒ และมักจะเรียก
เด็กชายสมสิทธิ์ว่า “ฤๅษีน้อย”

เมื่อเด็กชายสมสิทธิ์อายุได้ ๑๑ ปี จึงบรรพชา ณ วัดบ้านหนองสิม ตำบลท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ
จังหวัดร้อยเอ็ด เมื่ออายุ ๒๐ ปีจึงอุปสมบทที่วัดเดิม โดยมีพระครูวิมลจันทสาร เป็นพระกรรมวาจาจารย์
พระปลัดทองดี สัจจวโร เป็นพระอนุสาวนาจารย์ ได้ฉายาทางธรรมว่า “รักจิตสีโล” แต่ชาวบ้านส่วน
ใหญ่มักจะเรียกท่านด้วยความเคารพว่า “หลวงปู่บ่อย”

^๑ สัมภาษณ์ นางอำมวล สุริโย. กุมภาพันธ์ ๒๕๕๑.

^๒ ยุทธพงศ์ มาตย์วิเศษ, ประวัติหลวงปู่ทองมาถาวโรและคำอธิบายของคณาธิยานโบราณ (ภาพสีนํ้า:
ประสานการพิมพ์, ๒๕๕๑).

พระครูสีลสาราภรณ์มีความเพียรพยายามและตั้งใจใฝ่หาความรู้อยู่เสมอ เมื่อปี ๒๕๒๓ จึงสอบได้นักธรรมชั้นเอกสนามสอบวัดศรีทองนพคุณ ตำบลกลาง อำเภอสลภูมิจังหวัดร้อยเอ็ด นอกจากนั้นยังหาความรู้เพิ่มเติมโดยเรียนอ่าน เขียน และปริวรรตอักษรธรรม อักษรขอม จากหลวงปู่ไค วัดเหนือบ้านท่าม่วง และหลวงปู่ทองมา ถาวโร จนมีความรู้ความเข้าใจอย่างแตกฉาน ฝึกจนชำนาญ และยังนำคัมภีร์โบราณบางฉบับที่ชำรุดเสียหายมาก มาจารใหม่โดยคงตัวอักษรตามต้นฉบับเพื่อทดแทนฉบับเดิมที่ชำรุดเสียหาย ซึ่งถือเป็นการ “ผลิตซ้ำ”^๔ นั่นเอง ท่านได้เล่าถึงขั้นตอนการจารคัมภีร์โบราณว่า

“...ต้องเตรียมต้นฉบับที่จะคัดลอก ภาษาอีสานเอ็น(เรียก)ว่า กายหนังสือ แล้วกะลงมือจาร หลังจากว่างเว้นจากการต้อนรับญาติโยม ที่มานมัสการ อย่างน้อยต้องจารให้ได้วันละ ๕ ลานก่อนจำวัด หากมือได้บ่ได้จาร จะจำวัดบ่ค่อยหลับคือขาดอิหยังไป...”^๕

การจารคัมภีร์โบราณจึงถือเป็นกิจวัตรอย่างหนึ่งที่ท่านให้ความสำคัญถึงขั้นว่า “หากวันไหนไม่ได้จาร ก็จะไม่จำวัดไม่คอยหลับ เหมือนขาดอะไรบางอย่างไป” การจารคัมภีร์โบราณของท่านจึงมิใช่เป็นเพียงการทบทวนความรู้ แต่ยังเป็นการนำความรู้ที่มีมาใช้ในชีวิตประจำวัน ได้ดีอีกด้วย ผลดังกล่าวจึงทำให้คัมภีร์โบราณที่พระครูสีลสาราภรณ์จารแล้วเสร็จมีถึง ๓๑ เรื่อง^๖ เช่น

คัมภีร์โบราณเรื่อง <i>เสียวสวาด</i>	ต้นฉบับจากบ้านจุมจัง อำเภโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด
คัมภีร์โบราณเรื่อง <i>คาถาพัน</i>	ต้นฉบับจากวัดท่าม่วง อำเภอสลภูมิจังหวัดร้อยเอ็ด

^๔ สมัย วรรณอุคร. สมัย วรรณอุคร, ยุทธพงศ์ มาดย์วิเศษ และ ทิพย์วารี สงนอก, บทบาทของพระสงฆ์กับการอนุรักษ์คัมภีร์โบราณและวัฒนธรรมท้องถิ่น : กรณีศึกษาพระครูสีลสาราภรณ์ วัดป่าสักคาราม บ้านท่าม่วง อำเภอสลภูมิจังหวัดร้อยเอ็ด (โครงการอนุรักษ์โบราณภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๐), หน้า ๔ , (อัคราณา)

^๕ สัมภาษณ์ พระครูสีลสาราภรณ์, เจ้าอาวาสวัดป่าสักคาราม, กุมภาพันธ์ ๒๕๕๓.

^๖ สมัย วรรณอุคร, บทบาทของพระสงฆ์กับการอนุรักษ์คัมภีร์โบราณและวัฒนธรรมท้องถิ่น : กรณีศึกษาพระครูสีลสาราภรณ์ วัดป่าสักคาราม บ้านท่าม่วง อำเภอสลภูมิจังหวัดร้อยเอ็ด, หน้า ๔๕-๔๖.

คัมภีร์ไบเบิลเรื่องลำอูปคุดผาบมาร

ต้นฉบับจากบ้านนาเวียง อำเภอทรายมูล
จังหวัดยโสธร

นอกจากความรู้ทางด้านอักษรขอมและอักษรธรรมอีสานแล้ว ท่านยังมีความรู้เกี่ยวกับงานช่าง และงานศิลปกรรม ที่เกิดจากการใฝ่หาความรู้อยู่เสมอและนำความรู้ที่ได้มาประยุกต์ใช้ใน ชีวิตประจำวันอย่างเหมาะสม ในฐานะที่ท่านเป็นพระสงฆ์ก็นำความรู้เรื่องงานช่างและศิลปกรรมมา ใช้เพื่อสร้างศาสนสถานภายในวัด ตัวอย่างที่ชัดเจนคือ การสร้างพระธาตุพนมจำลอง และหอไตรที่วัด ป่าสักคารามจนแล้วเสร็จ นอกจากนี้ท่านยังสร้างหีบพระธรรม คือหีบสำหรับเก็บคัมภีร์ไบเบิล โดยได้ ต้นแบบจากหีบพระธรรมของวัดต่างๆ มาเป็นแบบในการก่อสร้าง โดยท่านได้วางแผนและร่วมกับลูก ศิษย์ภายในวัดช่วยกันสร้าง แล้วเสร็จจำนวน ๑๐ หลัง และจ้างช่างมาลงรักปิดทอง ๒ หลัง ทาสี วิทยาศาสตร์ ๔ หลัง

นอกจากพระศีลสารภรณ์ จะเป็นผู้ใฝ่หาความรู้ให้ตัวท่านเองอย่างสม่ำเสมอแล้ว ยังพยายามที่จะ ส่งเสริมความรู้เพื่อแผ่ไปถึงบุคคลรอบข้าง เบื้องต้นที่สุดคือสั่งสอนศิษย์ธรรมอันดีงามตามครรลอง พระพุทธศาสนาให้แก่ชาวบ้าน โดยจัดตั้งศูนย์อบรมวิปัสสนากรรมฐานที่วัดป่าสักคาราม ในปี ๒๕๒๖ และดำเนินการอบรมในช่วงเดือนมกราคมของทุกปี นอกจากนี้ท่านยังออกเผยแพร่ธรรมตามโครงการ แผ่นดินธรรมแผ่นดินทองให้กับหมู่บ้านต่างๆ ในเขตอำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด และยังให้ ความสำคัญกับการศึกษาขั้นพื้นฐานของเด็กและเยาวชน ดังนั้นตั้งแต่ปี ๒๕๔๒ เป็นต้นมาจึงได้มอบ ทุนการศึกษาให้แก่โรงเรียนประถมในเขตตำบลท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด ปีละ ๑๐,๐๐๐ บาท

พระครูศีลสารภรณ์ เป็นที่พึ่งพิงทางใจให้กับชาวบ้านท่าม่วงและชุมชนใกล้เคียง เมื่อเกิด เหตุการณ์ผิดปกติในชีวิตประจำวันที่คาดไม่ถึง มีเคราะห์ เช่น รถชน ตกงาน ป่วยไม่ทราบสาเหตุ เป็นต้น ชาวบ้านมักจะมาพบ “หลวงปู่น้อย” เพื่อให้ท่านช่วยหาทางแก้ไข เช่น กรณีที่ถูกผีสิงหรืออำนาจ เหนือธรรมชาติทำร้าย ญาติผู้ป่วยจะเตรียมขัน ๕ มาถวายเพื่อให้ท่านนั่งทางในหาสาเหตุ

โดยผีที่มำทำร้ายจะแบ่งออกเป็น ๓ กลุ่ม คือ ผีปอบ ท่านจะใช้พระธรรมเข้าปราบ ผีบุญคุณ เป็นผีที่มักจะมาขอส่วนบุญหรือเยี่ยมเยือน ท่านจะแนะนำให้อุทิศส่วนกุศลให้ ส่วนผีไร้ผีนาผีป่าผีดง เป็นผีเจ้าที่จะเข้ามาทำร้ายเมื่อกระทำผิดต่อพื้นที่นั้นๆ ท่านจะแผ่เมตตาไม่ให้ผีเหล่านั้นมาทำร้ายชาวบ้าน

ในกรณีที่ดวงชะตาตก ซึ่งส่วนใหญ่ชาวบ้านจะเล่าว่าตนเองประสบเหตุร้ายด้านใด เช่น รถชน เสียทรัพย์ ฯลฯ ท่านจะให้เตรียมขัน ๕ บูชาครู สวดสะเดาะเคราะห์ ผูกข้อมือ และรดน้ำมันศักดิ์ หากถึงขั้นชะตาขาดหรือมีเคราะห์หนัก ท่านจะให้แต่งเครื่องบูชา ประกอบด้วย กระทงสี่เหลี่ยมจัตุรัส ๕ ห้อง ทำจากกาบกล้วย ขนาดของกระทงวัดจากความกว้างของศอกผู้มีเคราะห์ ภายในใส่เมี่ยง หมาก บุหรี่ อาหารคาว หวาน ห้องละ ๕ ชุด ที่มุมกระทงประดับทุงซ้อ โดยใช้ไม้ไผ่เดือน ๕ ชั้น แล้วใช้เศษผ้าประดับเป็นธง เมื่อเตรียมอุปกรณ์เสร็จแล้วให้นำเข้าไปถวายท่านพระครูจะสวดเสียดเคราะห์ ผูกแขน และรดน้ำมันศักดิ์ให้ หรือเมื่อชาวบ้านมีเรื่องน่ายินดี เช่น ออกรถใหม่ ก็จะมาให้ท่านเจิมรถให้ หากลูกหลานบ้านใดจะเดินทางไปต่างจังหวัดก็มักจะมาให้ท่านผูกแขน และรดน้ำมันศักดิ์ให้เสมอ

จากข้อมูลดังกล่าวมาจะเห็นได้ว่า พระครูศีลสาราภรณ์เป็นพระสงฆ์ที่มีบทบาทสำคัญต่อชุมชนท่าม่วง เป็นผู้ชักนำให้ชาวบ้าน ได้มีโอกาสปฏิบัติธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา ชาวบ้านในชุมชนท่าม่วงและชุมชนใกล้เคียงจึงมีความศรัทธาในตัวท่านเป็นอย่างมาก ดังนั้นเมื่อท่านประดิษฐ์งานบุญแปดหมื่นสี่พันจันท์ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของงาน “บุญเดือนสาม” ให้เป็นพิธีกรรมประจำปีของชุมชนจึงได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านอันเกิดจากศรัทธาที่มีต่อพระครูศีลสาราภรณ์ จึงนับว่าพระครูศีลสาราภรณ์เป็นพระสงฆ์ที่มีบทบาทในการสร้างศรัทธาในพระพุทธศาสนาให้กับชาวบ้านในท้องถิ่นภาคอีสาน

๓.๒.๑ ความสำคัญและความเป็นมาของการจัด “งานบุญเดือนสาม” ที่ชุมชนท่าม่วง

“ถึงฤดูเดือนสามเพ็งมานั้น ให้ฝูงหมู่เจ้าพี่น้องทำทานบุญข้าวจี๋
กัน ได้ข้าวจี๋แล้วยกให้พระสงฆ์อันทอน อันว่าบุญสร้างศีลธรรมพระเจ้ากล่าว...
บุญข้าวจี๋นี้มีแท้ทุกเดือนสามเจ้าเฮย”^๖

^๖ วัฒนพรณ ปิตรวัชชัย, อีตลิบสอง (กรุงเทพฯ: องค์การค้ำของคุรุสภา, ๒๕๔๘), หน้า ๑๔.

จากสุภายิตข้างต้นแสดงให้เห็นว่าโดยปกติ “ฮิตสิบสอง” ของชาวอีสานในเดือนสามจะทำบุญข้าวจี ซึ่งผู้วิจัยได้ตั้งข้อสังเกตเบื้องต้นในบทนำของงานวิจัยนี้ว่า บุญข้าวจีไม่ใช่พิธีกรรมหลักในเดือนสามของชาวบ้านท่าม่วง ในหัวข้อนี้ผู้วิจัยจึงจะขอเสนอเรื่องความสำคัญและความเป็นมาของการจัด “งานบุญเดือนสาม” ที่ชุมชนท่าม่วง โดยมีคำถามตั้งต้นว่ามีพิธีกรรมอะไรบ้างที่สำคัญใน “งานบุญเดือนสาม” และด้วยเหตุใด “งานบุญเดือนสาม” จึงเป็นพิธีกรรมที่จัดยิ่งใหญ่กว่างานบุญอื่นใดในรอบปีก่อนที่จะกล่าวถึงการจัด “งานบุญเดือนสาม” ที่ชุมชนท่าม่วง ผู้วิจัยจะขอกล่าวถึงความสำคัญของเดือนสามที่มีต่อชนชาติไทหลายกลุ่ม โดยเฉพาะชาวอีสานและชาวบ้านท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด

เดือนสามตามปฏิทินจันทรคติถือว่าเป็นเดือนที่มีความสำคัญต่อชนชาติไทหลายกลุ่ม เช่น ชาวไทยดำ เมืองลา สาธารณรัฐเวียดนาม เป็นช่วงที่ข้าวเจริญเติบโตถือว่า “ข้าวเริ่มเป็นสาว” ต้องทำขวัญข้าว แล้วไปหากอู่ข้าว ต้นไม้ชนิดหนึ่งถือว่าเป็นคนรักของขวัญข้าวมาปลูกที่คันทนา^๓ นอกจากนี้ชาวไทขาว เมืองเด็ก สาธารณรัฐเวียดนาม จะทำการไถครั้งสุดท้ายเพื่อหว่านกล้าเรียกว่า “หลาดนา” ซึ่งต้องเลือกวันดีเพื่อเช่นผีเรือน ต่อจากวันหลาดนาก็จะเช่นผีนา^๔ ชาวลาวหลวงพระบาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว จะทำบุญข้าวจีและบุญมาชะบูชาในเดือนสาม^๕ เช่นเดียวกับชาวอีสานของประเทศไทย

ไทลื้อ เชียงรุ่ง สิบสองพันนา จะจัดประเพณีขึ้นธาตุใจเมือง เป็นงานใหญ่ มีการแห่ครัวทาน จุดดอกไม้ไฟ วันรุ่งขึ้นทำบุญหยาดน้ำ และยังมีขบวนอะไรในเดือนนี้ด้วย^๖ มีข้อสังเกตว่าพิธีกรรมในเดือนสามของชนชาติไทส่วนใหญ่จะเป็นพิธีกรรมเกี่ยวกับข้าว หรือไม่กี่อาจเป็นงานบุญใหญ่ที่เกี่ยวกับความอุดมสมบูรณ์และการทำทาน

^๓ ประคอง นิมมานเหมินท์, บทที่ ๔ “ประเพณีสิบสองเดือน วิถีชีวิตไทยในรอบปี” ในรายงานการวิจัยเรื่อง วัฒนธรรมข้าวของชนชาติไทย: ภาพสะท้อนจากตำนาน นิทาน เพลง (งานวิจัยเงินทุนจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, เฉลิมฉลองสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, ๒๕๔๔).

^๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๔.

^๕ เรื่องเดียวกัน

^๖ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๘.

ในภาคอีสานมีความเชื่อว่าวันขึ้น ๓ ค่ำ เดือน ๓ เป็น “วันออกใหม่”^{๑๑} จึงเกิดปรากฏการณ์มหัศจรรย์ถือเป็นวัน “กินบ่บก จกบ่ลง กบบ่มีปาก นาคบ่มีฮู้ชี่ หมากขามป้อมแสนสั้มกะเหล้าหวาน” หมายความว่า เป็นวันที่มีความอึดเต็มโดยอัตโนมติ กินเท่าไรก็ไม่หมด กบไม่จำเป็นต้องมีปากเพราะจะอึดเอง นาคไม่จำเป็นต้องขบถ่าย มะขามป้อมที่เปรี้ยวก็หวาน นอกจากนี้ยังเชื่อว่าเทวดาจะไข(เปิด)ประตูฟ้า ให้ฝนตกลงมายังโลกมนุษย์ และต้องคอยสังเกตว่าฟ้าร้องมาจากทิศทางใดก็จะทำนายความอุดมสมบูรณ์ของฝนตามทิศทางต่างๆ ดังข้อความจากคัมภีร์โบลานว่า

“พอเมื่อเดือนสามขึ้น	ฤดูกาลแถมถ่ายมานั้น
อันว่าดวงฤกษ์ฟ้า	ไซทางป้องฝน
จึงได้เค้าเงื่อนว่า	ฟ้าฮ้องฮ้ำเดือนสาม
ออกใหม่สามค้ำขึ้น	เสียงหูฟังฟ้าฮ้ำ
เพื่อให้ฮู้เหตุเบื้องดิน	ประตูน้ำแห่งฝน” ^{๑๒}

นอกจากทำนายความอุดมสมบูรณ์ของฝนแล้วชาวบ้านในภาคอีสานหลายแห่งยังประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับข้าว เช่น พิธีสู่วัยข้าว ทำบุญคุ้มปากเกล้า และนำข้าวเปลือกไปถวายวัด และถือเอาวันนี้เป็นฤกษ์ดี นำไปใส่ในท้องนาของคนและเชื่อว่าจะทำให้ข้าวออกงามดี^{๑๓} ที่จังหวัดมหาสารคามยังได้นำความสำคัญของเดือนสามดังกล่าวไปจัดประเพณีบุญเบิกฟ้า ให้เป็นงานประจำปีของจังหวัด

ชาวบ้านท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด ก็ให้ความสำคัญและมีความเชื่อเกี่ยวกับความอุดมสมบูรณ์ในเดือนสามเช่นเดียวกับชาวอีสานโดยทั่วไป นอกจากความสำคัญของเดือนสามดังกล่าวข้างต้นแล้ว ในปี ๒๕๓๕ ที่วัดป่าสักคาราม บ้านท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด

^{๑๑} วิกรม ภาคตี, “ประเพณีบุญเบิกฟ้า จังหวัดมหาสารคาม,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, ๒๕๓๖), หน้า ๔.

^{๑๒} คัมภีร์โบลานเรื่องดังกล่าว เป็นฉบับของวัดบ้านคงบัง อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม สุภณ สมจิตศรีปัญญา เป็นผู้ปริวรรต

^{๑๓} วิกรม ภาคตี, “ประเพณีบุญเบิกฟ้า จังหวัดมหาสารคาม,” หน้า ๕.

ยังได้มีการสร้างพระธาตุพนมจำลองแล้วเสร็จในช่วงเดือนสามนี้อีกด้วย ดังที่พระครูศีลสารากรณ์ ผู้ริเริ่มการจัดงานบุญเดือนสามกล่าวว่า

“ปีนั้นมีการสร้างพระธาตุพนมจำลองของวัดป่าสักคาราม
แล้วเสร็จ ตรงกับมือแรม ๑ ค่ำ เดือนสาม เลยถือเอามือนั้นเป็นการ
เฉลิมฉลองการจัดงาน และมีการสมโภชสามมือสามคืน นับตั้งแต่
มือแรม ๑ ค่ำ เดือนสาม ถึงมือแรม ๓ ค่ำ เดือนสาม มีการจัดงาน
รำลึกถึงบูรพาจารย์คือหลวงปู่ทองมา ถาวโร”^{๑๔}

การสร้างพระธาตุพนมจำลองแล้วเสร็จเป็นจุดเริ่มต้นของการจัด “งานบุญเดือนสาม” ของชุมชนท่าม่วง และถือเป็นงานใหญ่กว่าพิธีกรรมอื่นใดในรอบปี “งานบุญเดือนสาม” จึงเป็นชื่อหลักซึ่งมีพิธีกรรมปลีกย่อยที่น่าสนใจ และกลายเป็นศูนย์รวมของพิธีกรรมที่หลากหลาย ทั้งเทศน์วรรณกรรม ลำสอล งานบูชาบูรพาจารย์ งานฉลองพระธาตุพนมจำลอง พิธีพุทธาภิเษก

นอกจากพิธีกรรมดังกล่าวข้างต้นแล้วในบางปีหากวัดป่าสักคารามได้เป็นเจ้าภาพจัดงานบุญพระเวส หรืองานบุญข้าวจี ก็จะมีพิธีกรรมพร้อมกับ “งานบุญเดือนสาม” ในปี ๒๕๔๒ และปี ๒๕๔๓ ซึ่งผู้วิจัยได้ลงเก็บข้อมูลภาคสนาม วัดป่าสักคารามไม่ได้เป็นเจ้าภาพจัดงานบุญข้าวจี แต่เมื่อถึงวันงานบุญข้าวจี ผู้ที่มาร่วม “งานบุญเดือนสาม” ก็จะช่วยกันปั้นข้าวเป็นก้อนลักษณะเหมือนข้าวจีซึ่งไม่ได้นำไปจีแต่จะนำไปข้อมสี่ มีทั้งสี่เหลี่ยม ชมพู เขียว ฯลฯ แล้วนำไปวางเป็นเครื่องประกอบพิธีร่วมกับเครื่องประกอบพิธีงานบุญแปดหมื่นสี่พันจันท์ ส่วนงานบุญพระเวสนั้น ปี ๒๕๔๑ วัดป่าสักคารามเป็นเจ้าภาพจัดงาน ผู้วิจัยพบว่างานบุญพระเวส ที่วัดป่าสักคารามก็จัดร่วมกับ “งานบุญเดือนสาม” เช่นกัน นอกจากนี้ยังมีงานบวช ที่จัดใน “งานบุญเดือนสาม” เป็นประจำทุกปี (รายละเอียดการบวชในงานบุญเดือนสามผู้วิจัยได้กล่าวถึงในบทที่สองแล้ว ในที่นี้จึงจะไม่กล่าวซ้ำอีก) นอกจากนี้หากปีใดงานบุญเดือนสามตรงกับวันมาฆบูชาก็นำมาจัดรวมกันด้วย ซึ่งอาจสรุปพิธีกรรมปลีกย่อยใน “งานบุญเดือนสาม” เป็นตารางได้ ดังนี้

^{๑๔} สัมภาษณ์ พระครูศีลสารากรณ์, กุมภาพันธ์ ๒๕๕๑

ตารางที่ ๑: แสดงพิธีกรรมต่างๆ ที่จัดใน “งานบุญเดือนสาม”

องค์ประกอบของ “งานบุญเดือนสาม” ที่บ้านท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด		
พิธีกรรมตาม “ฮีสทิสสอง”	พิธีกรรมในระยะหัวเลี้ยวหัวต่อ ของชีวิต	พิธีกรรมที่ประดิษฐ์ขึ้นใหม่
บุญข้าวจี วันมาฆบูชา บุญเผวด เทศน์วรรณกรรมลำสลอง	งานบวช เสดาะเคราะห์ พุทธาภิเษก	งานบุญแปดหมื่นสี่พันจันท์

จากตารางแสดงให้เห็นว่า “งานบุญเดือนสาม” เป็นการผสมผสานความคิดความเชื่อที่น่าสนใจ ซึ่งมีทั้งพิธีกรรมตามปฏิทิน (Calendrical rites) พิธีกรรมในระยะหัวเลี้ยวหัวต่อของชีวิต (Rites of passage) และพิธีกรรมประดิษฐ์ (Invented Ritual) พิธีกรรมทั้งหมดนี้ได้นำเสนอให้เห็นความเชื่อของ “พุทธศาสนาชาวบ้าน” ซึ่งผู้วิจัยมีความเห็นว่าความหลากหลายทางพิธีกรรมที่พระสงฆ์และชาวบ้านท่าม่วงร่วมกันสร้างสรรค์ขึ้นใน “งานบุญเดือนสาม” นี้ เป็นการรวมพิธีกรรมที่หลากหลายในงานเดียว เพื่อตอบสนองความต้องการของคนในสังคมที่มีวิถีชีวิตเปลี่ยนแปลงไป ทำให้ “งานบุญเดือนสาม” ได้รับความสนใจจากผู้คนหลากหลายกลุ่ม และทำให้ “งานบุญเดือนสาม” เป็นบุญใหญ่ที่ได้รับการตอบรับ รวมทั้งเป็นตัวอย่างของการปรับเปลี่ยนและประดิษฐ์พิธีกรรมที่ดำรงอยู่ได้ในสังคมไทยปัจจุบัน

๓.๑.๓ ความเป็นมาของการจัดงานบุญแปดหมื่นสี่พันจันท์

งานบุญแปดหมื่นสี่พันจันท์ ที่บ้านท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นหนึ่งในพิธีกรรมที่จัดขึ้นในช่วงของ “งานบุญเดือนสาม” โดยจัดขึ้นเป็นครั้งแรกเมื่อวันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ปี ๒๕๓๒ พร้อมกับงานฉลองพระธาตุพนมจำลอง และงานบูชาบูรพาจารย์ หลังจากนั้นก็จัดพิธีกรรมนี้เป็นประจำทุกปี โดยผู้ริเริ่มจัดงานคือพระครูศีลสาราภรณ์ ได้เล่าถึงที่มาของชื่องานบุญ ได้มาจากคัมภีร์ไบเบิล เรื่องแปดหมื่นสี่พันพระธรรมจันท์

“...งานบุญแปดหมื่นสี่พันชั้นนี้ ได้ชื่อมาจากคัมภีร์
ไบลานเรื่องแปดหมื่นสี่พันพระธรรมชั้น มีทั้งเบ็ด ๕ ผูก
จารด้วย โตอักษรธรรมอีสานซึ่งนำมาใช้เทศน์ให้ชาวบ้าน
ฟังในงานนี้ (งานบุญแปดหมื่นสี่พันชั้น)”^{๑๕}

สำหรับคัมภีร์ไบลานเรื่องแปดหมื่นสี่พันพระธรรมชั้นนี้ มีทั้งหมด ๕ ผูก ชื่อคัมภีร์เป็นชื่อ
ที่มาของงานบุญดังกล่าว และเป็นที่มาของการจัดพิธีกรรมที่จะต้องเตรียมเครื่องประกอบพิธีให้ครบ
ตามจำนวนแปดหมื่นสี่พันชั้น จึงเป็นพิธีกรรมที่จัดได้อย่างยากยิ่ง ดังที่พระครูศีลสาราภรณ์ ให้
สัมภาษณ์ว่า

“...งานบุญแปดหมื่นสี่พันชั้นนี้ ถือเป็นบุญอันใหญ่
หลายเค็บ เพราะต้องเตรียมเครื่องคายให้ครบทั้งแปดหมื่น
สี่พันชั้น ตามความเชื่อว่าคำสอนของพระพุทธเจ้ามีแปดหมื่น
สี่พันพระธรรมชั้นชั้น จึงจัดได้ยากเพราะเครื่องคายมันหลาย”^{๑๖}

ดังนั้นงานบุญแปดหมื่นสี่พันชั้นจึงเป็นพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ที่สะท้อนให้เห็นถึง
ความเชื่อเรื่องคำสอนของพระพุทธเจ้าว่ามีมากถึง แปดหมื่นสี่พันพระธรรมชั้น และเป็นพิธีกรรมที่จัด
ได้ยากยิ่งเพราะเครื่องประกอบพิธีบางอย่างต้องเตรียมให้ครบตามจำนวนแปดหมื่นสี่พันชั้น ในปีแรกที่
จัดงานได้จัดพิมพ์ที่ระลึกชื่ออนุสรณ์แปดหมื่นสี่พันชั้น วัดป่าสักคาราม ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๓๒ โดย
ในหนังสือได้กล่าวถึงวัตถุประสงค์ของการจัดงานไว้ ๔ ประการ

ประการแรก	เพื่อเป็นการรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามให้คงอยู่ตลอดไป
ประการที่สอง	เพื่อเป็นการส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่นให้เจริญยิ่งขึ้น สืบไป
ประการสาม	เพื่อหาทุนทรัพย์ในการสร้างองค์พระธาตุพนมจำลอง
- และประการสุดท้าย	เพื่อส่งเสริมให้พุทธศาสนิกชนมีโอกาสมหาบุญที่ทำได้ยาก

^{๑๕} สัมภาษณ์ พระครูศีลสาราภรณ์, เจ้าอาวาสวัดป่าสักคาราม, กุมภาพันธ์ ๒๕๕๒

^{๑๖} สัมภาษณ์ พระครูศีลสาราภรณ์, เจ้าอาวาสวัดป่าสักคาราม, กุมภาพันธ์ ๒๕๕๓

นอกจากวัตถุประสงคดังกล่าวข้างต้นแล้ว ยังได้กล่าวถึงเครื่องแต่งทำบุญแปดหมื่นสี่พันพระ
 ธรรมชั้น ซึ่งผู้วิจัยคิดว่าคงมีการปรับพัฒนาเรื่อยมา เพราะเครื่องประกอบพิธีกรรมบางอย่างได้
 ปรับเปลี่ยนไปจากที่กล่าวไว้ในหนังสือ (ผู้วิจัยจะได้กล่าวรายละเอียดไว้ในหัวข้อเครื่องประกอบพิธี)
 แม้งานบุญแปดหมื่นสี่พันชั้นจะเป็นพิธีกรรมที่จัดได้อย่างยากยิ่งแต่ท่านพระครูสีลสาราภรณ์ และ
 ชาวบ้านก็พยายามร่วมแรงร่วมใจกัน “ประคอง” พิธีกรรมนี้ขึ้นจนสำเร็จลุล่วง

๓.๒ คัมภีร์ใบลานเรื่องแปดหมื่นสี่พันพระธรรมชั้น: ตัวบทที่ใช้ประกอบพิธีกรรม

ตัวบทที่ใช้ในงานบุญแปดหมื่นสี่พันชั้น นั้นคือคัมภีร์ใบลานเรื่องแปดหมื่นสี่พันพระ
 ธรรมชั้น ซึ่งผู้วิจัยได้ปริวรรตจากตัวอักษรธรรมอีสานเป็นภาษาไทยปัจจุบัน (ตัวบทที่ปริวรรตแล้ว
 ในภาคผนวก) ในหัวข้อนี้จะกล่าวถึงลักษณะของคัมภีร์และตัวอักษร วัตถุประสงค์ของการจาร และ
 สังเขปเนื้อหาของคัมภีร์ใบลานเรื่องดังกล่าว

๓.๒.๑ ลักษณะของคัมภีร์และตัวอักษร

ลักษณะของใบลานที่ใช้ในการจารเป็นใบลานดิบ คือไม่ได้ผ่านการต้มก่อนจาร มีทั้งหมด ๕
 ผูก ส่วนรูปแบบการจารเป็นการจารจากซ้ายไปขวา หน้าละ ๑-๔ บรรทัด ลักษณะการจารเป็นการจาร
 ต่อกันโดยไม่เว้นวรรค ขนาดความกว้างของคัมภีร์ประมาณ ๔ เซนติเมตร และยาวประมาณ ๕๑
 เซนติเมตร ซึ่งเรียกว่าลานยาว ส่วนตัวอักษรที่ใช้จารคัมภีร์ใบลานเรื่อง แปดหมื่นสี่พันพระธรรมชั้น
 เป็นตัวอักษรธรรมอีสานทั้งหมด

คัมภีร์ใบลานเรื่องแปดหมื่นสี่พันพระธรรมชั้น นอกจากจะพบที่วัดป่าสักคารามแล้วยัง
 แพร่หลายอยู่ตามวัดอื่นๆ ในภาคอีสาน จากการสำรวจของโครงการอนุรักษ์คัมภีร์ใบลานภาค
 ตะวันออกเฉียงเหนือ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ในปี ๒๕๔๘-๒๕๕๒ พบคัมภีร์ใบลานเรื่องนี้้อยู่ตาม
 วัดต่างๆ ที่เข้าสำรวจ^{๑๑} เช่น ที่จังหวัดกาฬสินธุ์ พบที่วัดหนองแปน วัดโคกกลาง วัดโพธิ์ชัย เป็นต้น ที่
 จังหวัดร้อยเอ็ด พบที่ วัดสว่างรังสี วัดโพธาราม วัดพูนเกษม เป็นต้น ที่จังหวัดมหาสารคาม พบที่วัด

^{๑๑} สัมภาษณ์ สมัย วรรณอุคร, ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๑

มหาชัย วัดโคกสะอาด วัดศรีสมพร ที่จังหวัดขอนแก่น พบที่วัดสระบัว วัดท่าบึง วัดศรีบุญเรือง เป็นต้น การที่คัมภีร์ไบเบิลเรื่อง *แปดหมื่นสี่พันขันธ์* แพร่หลายอยู่ตามวัดต่างๆ ในภาคอีสานแสดงให้เห็นถึงความนิยมของการจารคัมภีร์ไบเบิลเรื่องนี้

๓.๒.๒ วัตถุประสงค์ของการจารคัมภีร์ไบเบิลเรื่อง *แปดหมื่นสี่พันพระธรรมขันธ์*

สำหรับวัตถุประสงค์ของการจารมีบอกไว้ในส่วนนำเรื่องอย่างชัดเจน คือ

๑. เพื่อจรรโลงพระพุทธศาสนาให้รุ่งเรือง
๒. เพื่อให้กุลบุตรกุลธิดาได้ศึกษาเล่าเรียน
๓. เพื่อเป็นอานิสงส์แก่ตนเอง

๓.๒.๓ สังเขปเนื้อหาคัมภีร์ไบเบิลเรื่อง *แปดหมื่นสี่พันพระธรรมขันธ์* ฉบับวัดป่าสักคาราม

จากการปริวรรตและการศึกษาตัวบท ผู้วิจัยได้แบ่งเนื้อหาของคัมภีร์ไบเบิลฉบับวัดป่าสักคารามออกเป็น ๔ ส่วนใหญ่ๆ คือ ส่วนนำเรื่อง ส่วนเนื้อหา ส่วนบอกอานิสงส์ และส่วนบอกสังกาด เนื้อหาฉบับเต็มที่ปริวรรตนั้นผู้วิจัยได้นำมาใส่ไว้ในภาคผนวกของงานวิจัยชิ้นนี้แล้ว ดังนั้นในที่นี้จึงจะขอกล่าวถึงความน่าสนใจของเนื้อหาในแต่ละส่วนอย่างคร่าวๆ ดังนี้

ส่วนนำเรื่อง

ส่วนนำเรื่องคือส่วนที่อยู่ตอนต้นของเนื้อหา ก่อนที่จะกล่าวถึงคาถาทิ้งแปดหมื่นสี่พันพระธรรมขันธ์ว่าประกอบด้วยอะไรบ้าง ในส่วนนำเรื่องนี้ขึ้นต้นด้วยคาถาบาลี หลังจากนั้นเป็นการบอกชื่อผู้จารว่า “...ศุราสัมปฐิตาทั้งหลาย อาหัง อันว่าผู้ขาดนชื้อว่ามหาสังฆราชา ” หลังจากนั้นเป็นการบอกวัตถุประสงค์ของการจาร และนมัสการพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ ดังนี้

“...แล้วอภิชาติ ข้าก็ไหว้ สัมมาสัมพุทธัง ยังพระพุทธเจ้าตนตรัสรู้
ยังสัตบุรุษทั้งมวลด้วยตนก็ดี อดุลัง อันจักหาผู้จักเสมอได้ ทสะกัลัง อัน
ทรงกำลัง ๑๐ ประการ นาถัง อันเป็นที่พึ่งแก่โลก สัตถวาหัง อันนำสัตว์พ้นจาก
โสมะสงสาร...”

น่าสังเกตว่า ในส่วนบทนมัสการนีนมัสการพระพุทธ พระธรรม แต่ไม่มีนมัสการพระสงฆ์ ซึ่งผู้วิจัยคิดว่าอาจจะเนื่องด้วยตัวผู้จารเป็นพระสงฆ์ นอกจากนี้ยังมีการกล่าวถึงการนมัสการแทนกุลบุตร กุศริดาอีกด้วย

ส่วนเนื้อเรื่อง

ส่วนเนื้อเรื่องเป็นการแจกแจงหมวดธรรม ว่าที่ประมวลได้ทั้งแปดหมื่นสี่พันพระธรรมชั้นนี้ ประกอบด้วยอะไรบ้าง และได้มาจากหมวดธรรมหมวดใดบ้าง โดยได้กล่าวสรุปในตอนท้ายว่าได้มาจาก พระวินัยปิฎกสองหมื่นปลายพันหนึ่ง พระสุตตันตปิฎกสองหมื่นปลายพันหนึ่ง และพระอภิธรรมปิฎกสี่หมื่นสองพัน นอกจากนี้ยังมีการยกเหตุการณ์ต่างๆ ที่พระพุทธเจ้าแสดงธรรม และเหตุการณ์สังคายนาพระไตรปิฎกมากล่าวถึงด้วย

ส่วนบอกอานิสงส์

ในส่วนนี้นอกจากจะบอกถึงบุญของการได้ฟังธรรมและการปฏิบัติธรรมว่าเปรียบประหนึ่งได้พบพระพุทธเจ้าแล้ว ยังบอกอานิสงส์ของการจารหนังสือถวาย อีกประการหนึ่งที่น่าสนใจของเนื้อหาในส่วนนี้คือมีการยกเรื่องการทำบุญของพระพรหม และพระอินทร์มาเปรียบเทียบว่ามีเท่าใดการฟังธรรมที่เรียกว่า แปดหมื่นสี่พันพระธรรมชั้นนี้

ส่วนบอกสังกาศ

เป็นการบอกว่าในปีที่จารนั้นอายุพระพุทธศาสนาล่วงมาได้เท่าไร และจะมีอายุต่อไปอีกเท่าไร ความเป็นว่า

“พุทธสังกาศ ศาสนาพระพุทธเจ้าล่วงไปได้แล้ว ๒๕๒๗ ปี
ยังจักมีไปภายหน้า พรรณนานับได้เหลืออยู่ ๒๕๗๑ ปี ศาสนาพระ
โคดมเจ้าก็จะหมดเสียแล”

๓.๒.๔ อานิสงส์ที่ได้ร่วมงานบุญแปดหมื่นสี่พันชั้น

มีความเชื่อว่าการได้ฟังธรรมเรื่อง แปดหมื่นสี่พันพระธรรมชั้นนี้จะได้บุญกุศลมากยิ่งนัก คัมภีร์โบลานผูกที่ ๕ ได้กล่าวถึงอานิสงส์ของการฟังเทศน์เรื่องแปดหมื่นสี่พันชั้นที่น่าสนใจดังนี้

ตัวอย่างที่ ๑

(อานิสงส์ทางโลก-โลกนี้)

จักล้างเสียบาปทั้งมวลให้หาย เพื่อช่วยล้างเสียบาปกรรมอันคนกระทำมาแต่ก่อน แต่พิก [พลิก] ดึงออกจากท้องแม่แห่งตนมานั้นก็หายเสีย เว้นไว้แต่ผู้ใด อนันตริยกรรมทั้ง ๕ ประการ มีปีศาจดา เป็นต้น ต่อเท่า ๕ ประการนั้นก็หายแล... แลโทษบาปอันกระทำผิดในกามคุณ แลโทษบาปมุสาตัว [โกหก] ลายแล โทษบาปกินเหล้าทั้งหลายฝูงนั้นคนได้ฟังธรรมปฏิญาณแปดหมื่นสี่พันชั้นนี้ ก็ระงับกลับหายเสียเกลี้ยงแล

(ปริวรรตจากคัมภีร์โบลานเรื่อง แปดหมื่นสี่พันพระธรรมชั้น ผูกที่ ๕)

ตัวอย่างที่ ๒

(อานิสงส์ทางโลก-โลกหน้า)

ชั่วหน้าเกิดมาชาติใดมีศีลก็บริสุทธิ์ยิ่งนัก มีปัญญาหาบุคคลผู้จักเปรียบเทียบได้แล้วประการหนึ่ง แม่นับได้สุดเรียนก็บังเกิดให้ทรงปฏิภนทั้ง ๓ อันอาจฉลาดกว่าฝูงท่านทั้งปวงประการหนึ่ง สอรรถญาณรู้ชาติภายหลังและรู้ชาติภายหลังประการหนึ่ง เกิดมาเป็นที่รักจำเริญใจแก่คนแลเทวดา อายุก็ยืน ยาวนัก เล่มสร้างคำ เล่มสร้างเงิน เล่มสร้างแก้ว ขุนคิ่งแก้ว ยัสสบริวารข้าหญิงชาย เครื่องทั้งหลายมากนักก็เกิดมามีให้ต่างๆ ด้วยผลาอานิสงส์ อันได้ฟังธรรมปฏิญาณแปดหมื่นสี่พันชั้นนี้ นั้นแล

(ปริวรรตจากคัมภีร์โบลานเรื่อง แปดหมื่นสี่พันพระธรรมชั้น ผูกที่ ๕)

ตัวอย่างที่ ๓

(อานิสงส์ทางธรรม)

แม่นเกิดในเมืองคนก็เสวยทิพย์ แม่นเกิดในเมืองฟ้าก็เสวยทิพย์บ่ขาด ด้วยอนุโลมไปใจๆ トラบ ต่อเท่าได้สุขร่วมสำนักพระพุทธเจ้า อริยมะตโดยอันจักมาภายหน้า บ่ขาดบ่คาแท้แลประการหนึ่ง บุคคลผู้ใดปรารถนาเป็นอรหันตาแลปัจเจกโพธิเจ้าก็จักได้ดังคำมกยิ่งแท้แล อิหัง พลังอันนี้ก็หากเป็น ผลแห่งบุคคลผู้ได้ฟังธรรมปิฎกแปดหมื่นสี่พันชั้นนั้นแล ด้วยมีแท้บุคคลผู้ใดบ่ได้ฟังธรรมปิฎก ก็บ่ รู้จักอันกุศลแล อันเป็นบุญเป็นบาปดังนั้น ก็ยังจักได้ไปสู่อบายนั้นแล บุคคลผู้ใดฟังธรรมปิฎกก็ได้รับ อันเป็นบุญ แลเป็นบาปก็บ่ได้ทำบาปไปภายหน้า ก็บ่ได้ไปสู่อบายจักเทื่อนับต่อได้ทำบุญรักษาศีล ไป ใจๆ ก็ได้หนีรพานอันเป็นแก่นสาร มีสุขยิ่งนักบ่ทุกข์บ่ยากบ่ลำบากเข็ญใจอันบ่เผ่าบ่ตาย ท่อรู้สบายอยู่ ใจๆ สิ่งเดียวแท้ดีหลี

(ปริวรรตจากคัมภีร์ไบลานเรื่อง แปดหมื่นสี่พันพระธรรมชั้นสูงที่ ๕)

๓.๓ องค์ประกอบของการจัดงานบุญแปดหมื่นสี่พันชั้น

หัวข้อนี้ผู้วิจัยจะได้วิเคราะห์องค์ประกอบของการจัดงานบุญแปดหมื่นสี่พันชั้น โดย องค์ประกอบของพิธีกรรมทั้งหมดนี้เป็นการศึกษาในฐานะ “พิธีกรรมประดิษฐ์” ซึ่งจะชี้ให้เห็นว่ามีการ สร้างสถานที่ประกอบพิธี เครื่องประกอบพิธีขึ้นมาใหม่อย่างไรบ้าง ผู้ประกอบพิธีและผู้เข้าร่วมพิธีเป็น คนกลุ่มไหน มีความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรมนี้อย่างไรบ้าง และขั้นตอนการประกอบพิธีในงานบุญแปด หมื่นสี่พันชั้นจัดลำดับอย่างไร

๓.๓.๑ สถานที่และเวลาในการประกอบพิธี

สถานที่จัดงานคือวัดป่าสักคาราม บ้านท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด โดยช่วงระยะเวลา ของการจัดพิธีกรรมคือตั้งแต่วันแรม ๑ ค่ำเดือน ๓ ถึงวันแรม ๓ ค่ำเดือน ๓ ก่อนการประกอบพิธีกรรม

ชาวบ้านท่าม่วงจะช่วยกันเตรียมสถานที่จัดงาน โดยมีการสร้างสถานที่ในการประกอบพิธีบางอย่าง ขึ้นมาเป็นการชั่วคราว

การเตรียมสถานที่ประกอบพิธี จะเริ่มเตรียมก่อนถึงวันงานประมาณ ๑ เดือนผู้ใหญ่บ้านจะแบ่งลูกบ้านออกเป็นหมวดย่อยๆ ทั้งหมด ๒๔ หมวด โดยแต่ละหมวดจะมีหน้าที่ในการทำเครื่องประกอบพิธีตามจำนวนที่ได้รับมอบหมาย และนำไปตักแต่งทางเข้าวัดซึ่งมีระยะทางยาวกว่า ๑ กิโลเมตรให้สวยงามประดับด้วยธง รวมทั้งทำศาลเพียงตาและศาลเพียงอกในบริเวณที่ตนเองรับผิดชอบ นอกจากนี้ภายในวัดป่าสักคารามจะสร้าง “หอบูชา” “หอบูชาเทวดา” “ศาลเพียงตาศาลเพียงอก” และ “นกหัสดีลิงค์” ขึ้นเป็นการชั่วคราว

การสร้าง “หอบูชา”

ชาวบ้านที่เป็นผู้ชายจะช่วยกันหาไม้ไผ่มาทำ “หอบูชา” ซึ่งมีทั้งหมด ๕ ชั้น แต่ละชั้นแทนพระพุทธรูปของพระพุทธเจ้า ทั้ง ๕ ประการ โครงสร้างของหอบูชาจะต้องทำให้มั่นคงแข็งแรง ฐานชั้นล่างเป็นรูปทรงสี่เหลี่ยมจัตุรัส และทำชั้นต่อๆ มาลดหลั่นกันไป โดยจะมีรูปทรงคล้ายพีระมิด ด้านหน้าของหอบูชาประดับตกแต่งด้วยพานบายศรีขนาดใหญ่ พัดโบก ตุ้ม ธงชาติไทย ตู้พระธรรม และคัมภีร์ไบเบิล ส่วนด้านข้างมีโต๊ะหมู่บูชา และมีกระติบข้าวขนาดใหญ่พร้อมทั้งอุปกรณ์ทางการประมง

ภาพที่ ๑ : หอบูชาที่ชาวบ้านท่าม่วงประดิษฐ์ขึ้น

บริเวณตรงกลาง “หอบูชา” จะทำเป็นอาสนะสำหรับพระสงฆ์ ซึ่งในปี ๒๕๕๒ ที่นั่งของพระสงฆ์ทำไว้ชั้นล่างสุดของหอบูชา แต่ในปี ๒๕๕๓ ทำไว้ด้านบนสุดและทำบันไดทางขึ้นไว้ด้านหน้าหอบูชา ในแง่นี้จึงเป็นการแสดงให้เห็นการปรับเปลี่ยนสถานที่ของพิธีกรรมประดิษฐ์

นอกจาก “หอบูชา” แล้วยังมีการสร้าง “หอบูชาเทวดา” ทั้งหมด ๓๒ หอ ซึ่ง “หอบูชาเทวดา” นี้จะมีลักษณะเป็นหอเล็กๆ สานด้วยไม้ไผ่ทรงสี่เหลี่ยมยกพื้นสูง ด้านหลังจะต้องมีโคมไฟหนึ่งดวงสำหรับให้แสงสว่าง การสร้าง “หอบูชาเทวดา” จะมีลักษณะคล้ายศาลเตี้ยๆ ในวันงานคือวันแรม ๑ ค่ำ เดือนสาม จะต้องนำหม้อดินมาตั้งไว้ ในหม้อดินจะต้องประกอบไปด้วยเครื่องบูชา มีอาหารคาวหวาน น้ำ “หอบูชาเทวดา” ทั้ง ๓๒ หอ นี้ มีความเชื่อว่าเป็นการอัญเชิญเทวดาจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ซึ่งเป็นบริวารของพระอินทร์ มาปกป้องรักษาสถานที่ และดลบันดาลให้งานบรรลุเป้าหมาย

ภาพที่ ๒ : หอบูชาเทวดาที่ชาวบ้านท่าม่วงประดิษฐ์ขึ้น

หากมองว่าพิธีกรรมทางศาสนามีขึ้นอยู่บนพื้นฐานที่ว่ามีอำนาจเหนือธรรมชาติ หรือผู้มีอำนาจเหนือธรรมชาติจะช่วยให้สถานการณ์ที่เลวร้ายดีขึ้นได้ ทุกสังคมวัฒนธรรมย่อมมีวิธีการจัดการกับอำนาจเหนือธรรมชาติดังกล่าวแตกต่างกันออกไป การอัญเชิญเทวดามาในพิธีกรรมเพื่อปกป้องรักษาให้พิธีกรรมบรรลุผล เป็นวิธีการจัดการกับอำนาจเหนือธรรมชาติของชุมชนบ้านท่าม่วงได้ประการหนึ่งในฐานะที่เทวดาเป็นตัวละครหนึ่งที่ชาวบ้านเชื่อว่าคอยคุ้มครองจึงเป็นตัวละครฝ่ายดี การอัญเชิญเทวดามาในงานมงคลในแง่หนึ่งจึงเป็นการสร้างความเชื่อมั่นให้ชาวบ้าน และในแง่หนึ่งก็เป็นการปิดเป้าสิ่งชั่วร้าย สิ่งไม่ดีไม่ให้มารังควาญได้ สุดท้ายแล้วก็เพื่อเป็นการบรรลุเป้าหมายของพิธีให้พิธีนี้เกิดผลสำเร็จ เป็นการนำเอาพลังอำนาจของสิ่งเหนือธรรมชาติตามความเชื่อมาเป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคม

ทั้ง “หอบูชา” และ “หอบูชาเทวดา” เป็นสถานที่ในการประกอบพิธีกรรมที่ชาวบ้านท่าม่วงประดิษฐ์ขึ้นมาใหม่ โดยยังคงฐานความเชื่อที่สัมพันธ์กับพระพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน นอกจากนี้ยังมีการสร้างนกหัสติลิงค์ให้เป็นส่วนหนึ่งของสถานที่ประกอบพิธีกรรม

การสร้างนกหัสติลิงค์จะสร้างไว้ด้านข้าง “หอบูชา” ซึ่งคติความเชื่อเกี่ยวกับนกหัสติลิงค์และการสร้างนกหัสติลิงค์นั้นแต่เดิมจะสร้างในงานศพเจ้านายหรือพระเถระชั้นผู้ใหญ่แต่การนำนกหัสติลิงค์มาไว้ในงานบุญเดือนสามนี้แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงคติความเชื่อเกี่ยวกับนกหัสติลิงค์ก่อนที่จะอภิปรายว่ามีการเปลี่ยนแปลงคติความเชื่ออย่างไรนั้น ผู้วิจัยขอกกล่าวถึงความคติความเชื่อแต่เดิมของนกหัสติลิงค์เป็นเบื้องต้นก่อน

ลักษณะการสร้างนกหัสติลิงค์นั้นจะสร้างหัวเป็นช้าง หางเป็นหงส์ ลักษณะเด่นของนกหัสติลิงค์แสดงให้เห็นถึงฝีมือช่างที่มีความพิถีพิถันสูงมาก กล่าวคือจะไม่ใช้ตะปูเป็นส่วนประกอบแต่จะใช้วิธีการเข้าลิ้ม และใช้หวายมัด และต้องสร้างให้นกเสมือนมีชีวิตคือลิ้มตาอ้าปาก ส่งเสียงร้อง และสะบัดวงไปมาได้^{๑๔}

^{๑๔} อรรถ นัทจักร, รวมบทความว่าด้วย “นกหัสติลิงค์” (สารคาม: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม ,๒๕๖๖).

ภาพที่ ๓ : นกหัสติลิงค์ใน “งานบุญเดือนสาม”

เมื่อนกหัสติลิงค์ถูกนำมาเป็นองค์ประกอบหนึ่งของงานบุญแปดหมื่นสี่พันชั้นจะไม่มีพิธีกรรม่านกหัสติลิงค์แต่อย่างใด การสร้างนกหัสติลิงค์ขึ้นมา ก็เพื่อเป็นการรำลึกถึงพระคุณของบูรพาจารย์ คือหลวงปู่ทองมา ถาวโร ซึ่งมรณภาพไปแล้ว ดังนั้นจึงมีการนำรูปหล่อของหลวงปู่ทองมา มาตั้งไว้ และนำอัฐิของหลวงปู่ทองมา มาตั้งไว้บนนกหัสติลิงค์

ภาพที่ ๔ : รูปหล่อหลวงปู่ทองมา และอัฐิของหลวงปู่บนนกหัสติลิงค์

ในวันงานใหญ่คือวันแรม ๑ ค่ำ จะให้ชาวบ้านทอดผ้าไตรถวาย ซึ่งถ้าหากเป็นการจัดงานศพจริงก็จะเป็นการวางดอกไม้จันทน์ ตารางต่อไปนี้เป็นตารางเปรียบเทียบพิธีกรรมที่เกี่ยวกับการสร้างนักษัตรลึงค์จากความเชื่อเดิมและความเชื่อใหม่ที่นำมาประยุกต์ใช้ในงานบุญเดือนสาม ดังตารางต่อไป

ตารางที่ ๒: เปรียบเทียบความเชื่อการสร้างนักษัตรลึงค์

ความเชื่อการสร้างนักษัตรลึงค์แต่เดิม	ความเชื่อการสร้างนักษัตรลึงค์ในงานบุญเดือนสาม
สร้างในงานศพเจ้านายหรือพระเถระชั้นผู้ใหญ่ เพื่อให้เกียรติผู้ตาย	สร้างในงานบุญ เพื่อเป็นการระลึกถึงพระคุณของบูรพาจารย์
ต้องมีการประกอบพิธีกรรมผ่านนักษัตรลึงค์โดยร่างทรงนางสีดา	ไม่มีการประกอบพิธีกรรมผ่านนักษัตรลึงค์
ผู้มาร่วมงานร่วมอาลัยโดยการวางดอกไม้จันทน์ให้ผู้ตาย	ไม่มีการวางดอกไม้จันทน์แต่เป็นการถวายผ้าไตร
บนต้วนักษัตรลึงค์เป็นการตั้งศพผู้ตาย	บนต้วนักษัตรลึงค์ตั้งรูปหล่อของหลวงปู่ทองมาและอัฐิของหลวงปู่ทองมา

จากตารางเปรียบเทียบจะเห็นได้ถึงคติการสร้างที่เปลี่ยนแปลงไปในเบื้องต้น ซึ่งนอกจากงานบุญเดือนสามจะมีการสร้างนักษัตรลึงค์เพื่อรำลึกถึงบูรพาจารย์แล้ว ในอีกแง่หนึ่งหากมองถึงการแสดงออกทางฝีมือช่างในฐานะที่ชุมชนบ้านม่วงเป็นบ้านช่างผู้ทำนักษัตรลึงค์ เราจะเห็นได้ว่าแท้ที่จริงแล้วก็แฝงไปด้วยการอนุรักษ์งานศิลปะและงานช่างให้ดำรงอยู่ต่อไปได้ กล่าวคือแต่เดิมนั้นกว่าจะมีการสร้างนักษัตรลึงค์ได้ต้องขอให้เจ้านายหรือพระเถระชั้นผู้ใหญ่เสียชีวิตหรือมรณภาพ แต่งานบุญเดือนสามจะมีการจัดงานเป็นประจำทุกปี

ดังนั้นการจัดงานเป็นประจำทุกปีจึงช่วยย้ให้มีการสร้างนกหัสติลิงค์ขึ้นมาอย่างน้อยก็ปีละครั้ง การสร้างนกหัสติลิงค์แต่ละครั้งชาวบ้านก็ต้องร่วมมือร่วมใจกันในการสร้าง แม้จะมีช่างผู้ทำนกหัสติลิงค์อยู่แล้วแต่ก็ต้องอาศัยลูกมือคือเด็กในชุมชนนั่นเอง ในแง่นี้จึงเป็นการสืบทอดการสร้างนกหัสติลิงค์ให้ลูกหลานได้อีกทางหนึ่ง นอกจากนี้การสร้างนกหัสติลิงค์ไว้ในงานบุญเดือนสาม ยังเป็นการ “อวดฝีมือช่าง” และแสดงให้เห็นถึงความภูมิใจในมรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นของตน เพราะนอกจากคนในชุมชนเองที่มาร่วมงานแล้ว ยังมีคนจากต่างชุมชนที่เข้ามาร่วมงานบุญดังกล่าว เป็นการบอกเล่าเรื่องราวบุญไปยังชุมชนใกล้เคียงหรือชุมชนที่ไกลออกไป เมื่อได้มาร่วมงานและเห็นนกหัสติลิงค์เป็นส่วนหนึ่งขององค์ประกอบภายในงาน คนที่อยู่ในชุมชนเองก็จะเกิด “ความภูมิใจ” ส่วนคนที่มาจากต่างถิ่นก็จะเกิด “ความประทับใจ” เป็นการประสานความสัมพันธ์ทางจิตใจได้อีกแห่งหนึ่งด้วย

๓.๓.๒ เครื่องประกอบพิธี

จากประวัติของงานบุญแปดหมื่นสี่พันชั้นจะเห็นได้ว่าแม้พระครูสีลสาราภรณ์ เจ้าอาวาสวัดป่าสักการาม กล่าวว่า พิธีกรรมนี้มีมาแต่โบราณ ดังนั้นท่านจึงอยากที่จะฟื้นฟูและสืบทอดพิธีกรรมนี้ให้ดำรงอยู่ อย่างไรก็ตามงานบุญแปดหมื่นสี่พันชั้น ก็ยังถือเป็นพิธีกรรมประดิษฐ์ เพราะคงไม่มีใครเคยเห็นเครื่องประกอบพิธีในสมัยโบราณ เครื่องประกอบพิธีบางอย่างอาจจะยังคงเดิม แต่ก็มีหลายอย่างที่ประดิษฐ์ขึ้นมาและสร้างความหมายให้กับเครื่องประกอบพิธีเหล่านั้น ในแง่นี้การประดิษฐ์เครื่องประกอบพิธีขึ้นมาใหม่จึงทำให้พิธีกรรมนี้อยู่ในขอบข่ายของคำว่าพิธีกรรมประดิษฐ์

เครื่องประกอบพิธีงานบุญแปดหมื่นสี่พันชั้นเรียก “เครื่องกริยาบูชา” กริยา หมายถึงการกระทำที่แสดงอาการ บูชา หมายถึง การแสดงความเคารพบุคคลหรือสิ่งที่นับถือด้วยเครื่องสักการะ มีดอกไม้ รูป เทียน เป็นต้น ดังนั้นแง่เนื้อหาของเครื่องประกอบพิธีจึงสื่อให้เห็นถึงความนอบน้อม

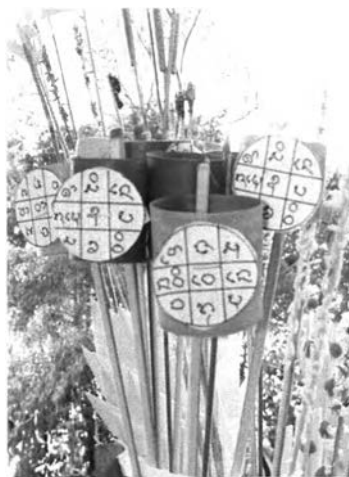
เนื่องจากต้องใช้เครื่องประกอบพิธีเป็นจำนวนมากจึงต้องเริ่มเตรียมตั้งแต่เดือนสิบสอง เมื่อบุญกระถินแล้วเสร็จโดยอาศัยความร่วมมือร่วมใจของชาวบ้าน ส่วนการจัดนับจำนวนของเครื่องประกอบ

พิธีนั้น จะมีสมุดลงบันทึกไว้ว่าวันนี้เตรียมเครื่องประกอบพิธีแต่ละอย่างได้เป็นจำนวนเท่าไร? ซึ่งมีเครื่องประกอบพิธีที่สามารถสรุปเป็นตารางได้ ดังนี้

ตารางที่ ๓- แสดงเครื่องประกอบพิธีในงานบุญแปดหมื่นสี่พันจันท์

เครื่องประกอบพิธี	จำนวนที่ต้องใช้
๑.ธงช่อ	๘๔,๐๐๐ ผืน
๒.ธงไชย	๘๔,๐๐๐ ผืน
๓.ธงหางยาว	๑๐๘ ผืน
๔.เศวตฉัตร	๑,๐๐๐
๕.ชั้นกระห่องน้อย	๘๔,๐๐๐ ชั้น
๖.ชั้นกระห่องใหญ่	๑๒ ชั้น
๗.ธงช่อปักประทาย	๘๔,๐๐๐ ช่อ
๘.ดอกฝักตบ	๘๔,๐๐๐ ดอก
๙.ดอกบัวทุกชนิด	๘๔,๐๐๐ ดอก
๑๐.ดอกปีป	๘๔,๐๐๐ ดอก
๑๑.หน่อมะพร้าว	๑๐๘ หน่อ
๑๒.ต้นกล้วย	๑๐๘ ต้น
๑๓.หน่ออ้อย	๑๐๘ หน่อ
๑๔.หน่อหมาก	๑๐๘ หน่อ
๑๕.ด้ายสายสิญจน์	๘ ม้วน
๑๖.พานบายศรีขนาดเล็ก	๔,๐๐๐ พาน
๑๗.โองน้ำมนต์	๘ โอง
๑๘.พระมงคลดยอดแก้วดวงธรรม	๘๔,๐๐๐
๑๙.ประธูป	๘๔,๐๐๐
๒๐.ข้าว	๘๔,๐๐๐ ก้อน
๒๑.เมี่ยง	๘๔,๐๐๐

จากตารางเครื่องประกอบพิธีกรรมข้างต้นมีประเด็นที่น่าสนใจถึงเรื่องจำนวนของเครื่องประกอบพิธี บางอย่างต้องใช้จำนวนแปดหมื่นสี่พันชิ้น แต่มีเครื่องประกอบพิธีบางอย่างที่ไม่ต้องใช้แปดหมื่นสี่พันชิ้น เช่น หน่อกล้วย ต้นอ้อย หน่อมากที่ใช้เพียง ๑๐๘ ต้น ซึ่งมีเลขที่สัมพันธ์กับจำนวนแปดหมื่นสี่พัน นอกจากนี้ยังมีข้อสังเกตว่าเครื่องประกอบพิธีที่ไม่ต้องใช้ครบตามจำนวนนั้นส่วนใหญ่เป็นเครื่องประกอบพิธีที่หาได้โดยทั่วไป ไม่ต้องนำมาประดิษฐ์ใหม่เครื่องประกอบพิธีที่พระครูศีลสาราภรณ์และชาวบ้านท่าม่วงประดิษฐ์ขึ้นใหม่ ส่วนใหญ่จะใช้จำนวนแปดหมื่นสี่พันชิ้น หรือบางอย่างเป็นเครื่องประกอบพิธีที่พบเห็นได้โดยทั่วไปก็จะนำมาทำให้อยู่ในรูปแบบใหม่ในแง่นี้จึงถือเป็นการประดิษฐ์เครื่องประกอบพิธีด้วยเหมือนกัน เครื่องประกอบพิธีที่ประดิษฐ์ขึ้นใหม่นี้ประกอบด้วย *ประ* *รูป* ชาวบ้านจะใช้กระดาษสีขาวพันก้านไม้ไผ่ที่เหลาเป็นทรงกลม ภายในบรรจุเครื่องหอม คือ ใบอัมไบเนียม และดอกมะลิ *ธงไชย* ใช้ใบลานพันเป็นทรงกลมติด ค้ำจับทำด้วยไม้ไผ่ ด้านหน้าติดด้วยตัวอักษรธรรม ดังภาพ

ภาพที่ ๕: “ธงไชย” เครื่องประกอบพิธีที่ชาวบ้านท่าม่วงประดิษฐ์ขึ้น

ส่วนเครื่องประกอบพิธีที่พบเห็นได้ทั่วไปแต่ถูกนำมาปรับให้อยู่ในรูปแบบใหม่ เช่น ข้าว ชาวบ้านจะนำไปข้อมสี แล้วปั้นเป็นก้อนขนาดเล็กบนไม้ยาวๆ ส่วนเมียงก็จะนำไปติดกับไม้เพื่อให้เป็นค้ำจับ ส่วนดอกไม้ต่างๆ นั้นก็จะนำไปปักเป็นวงแล้วใส่ไว้ใน “พระมงกलयอดแก้วดวงธรรม”

“พระมงคลยอดแก้วดวงธรรม” เป็นเครื่องประกอบพิธีอีกอย่างหนึ่งที่ประดิษฐ์ขึ้นใหม่ โดยชาวบ้านจะช่วยกันหาดอกไม้ให้ครบตามจำนวน อย่างละหนึ่งหมื่นดอก นำดอกไม้ไปตากแห้ง บด เป็นผงให้ละเอียด นำผงดอกไม้แต่ละชนิดไปใส่ในกรวยกระดาษ หุ้มด้วยหญ้าคา นำคาถาที่เขียนด้วย คิ้วอักษรธรรมอีสานติดไว้ด้านข้าง ดังภาพ

ภาพที่ ๖ : “พระมงคลยอดแก้วดวงธรรม” เครื่องประกอบพิธีที่ประดิษฐ์ขึ้นใหม่

เมื่อเสร็จสิ้นจากการประกอบพิธีกรรมแล้ว ผู้เข้าร่วมพิธีจะนำเครื่องประกอบพิธีกลับไปบูชาที่บ้านของตนเพื่อความเป็นสิริมงคล

๓.๓.๓ ผู้ประกอบพิธี

ในการประกอบพิธีกรรมนั้นจะมีพิธีกรรมทั้งทางพุทธศาสนาและพิธีกรรมทางศาสนาพราหมณ์ ดังนั้นผู้ประกอบพิธีกรรมจึงมีสองส่วนคือ พระสงฆ์และพราหมณ์

พระสงฆ์ ผู้สวดคัมภีร์ไบลานเรื่องแปดหมื่นสี่พันพระธรรมชั้นตรี โดยจะนั่งสวดกลางหอบูชา มีตาลปัด หมอนอิง และคัมภีร์ไบลานที่ใช้ในการสวด พราหมณ์ ผู้ทำพิธีบูชาเครื่องแปดหมื่นสี่พันพระธรรมชั้นตรี พราหมณ์จะนุ่งห่มเครื่องแต่งกายสีขาว ห้อยลูกประคำสีดำ ก่อนที่จะประกอบพิธีพราหมณ์ จะได้รับการเจิมหน้าผากโดยแป้งกระแจะจันทร์ จากพระครูศีลสาราภรณ์ ซึ่งเป็นการมอบหมายให้ประกอบพิธีกรรมนี้ได้

นอกจากพระสงฆ์และพราหมณ์แล้วผู้วิจัยยังพบว่า ในกลุ่มของชาวบ้านผู้เข้าร่วมพิธียังได้มีการคัดเลือกคนที่เสียดีมาเป็นต้นเสียงในการนำสวด จึงถือได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของผู้ประกอบพิธี เช่น ก่อนที่จะมีการสวดมนต์ทำวัตรเย็น ก็จะนำด้วยการสวดสรภัญญ์ว่า

แสงเทียนส่องสองพันปีที่พ่อจูด
หากพวกเจ้ายัง ไร้เวลาเบาปัญญา

ใกล้จะสิ้นสุดดับลงอีกแล้วหนอ
อีกไม่ช้าเทียนคงดับทับคัมภีร์

๓.๓.๔ ผู้เข้าร่วมพิธี

ในหัวข้อนี้จะเป็นการวิเคราะห์ให้เห็นว่ากลุ่มคนที่เข้าร่วมงานบุญแปดหมื่นสี่พันขันธุ์ อันประกอบด้วยคนหลากหลายกลุ่มนั้น เป็นใคร มาจากไหน เมื่อมาร่วมพิธีกรรมพวกเขาปฏิบัติตนอย่างไรบ้าง ในฐานะที่พิธีกรรมนี้เป็นพิธีกรรมประดิษฐ์ที่เกิดขึ้นใหม่ เหตุใดพวกเขาจึงมีความศรัทธาต่อพิธีกรรมดังกล่าว

กลุ่มคนที่เข้าร่วมพิธี

นอกจากชาวบ้านท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งเป็นเจ้าภาพและผู้เข้าร่วมพิธีแล้ว ในการจัดงานแต่ละครั้ง ก่อนกำหนดวันงานมาถึง ชาวบ้านท่าม่วงจะต้องบอกกล่าวญาติมิตรของคนให้มาร่วมงานแม้จะย้ายถิ่นฐานไปตั้งรกรากอยู่ที่อื่น หรือแม้แต่ญาติมิตรที่ทำงานอยู่ต่างจังหวัดก็จะได้รับการบอกกล่าวให้มาร่วมงานบุญแปดหมื่นสี่พันขันธุ์

เมื่อใกล้ถึงวันงานจะมีชาวบ้านท่าม่วงบางกลุ่มจะเดินทางไปบอกบุญให้กับญาติพี่น้อง ผองเพื่อน และบรรดาลูกศิษย์ของพระครูสีลสาราภรณ์ เพื่อเป็นการบอกวัน เวลา ในการจัดงานให้ได้เดินทางมาร่วมงานที่บ้านท่าม่วง อีกวัตถุประสงค์หนึ่งคือเดินทางไปขอบริจาคจตุปัจจัย ข้าวสารอาหารแห้ง ตามแต่กำลังศรัทธาที่จะบริจาค ซึ่งชาวอีสานเรียกว่า “การแผ่” วิธีการดังกล่าวจึงเป็นการประชาสัมพันธ์งานที่ดีแบบปากต่อปาก และเป็นการรักษาความสัมพันธ์ของระบบเครือญาติอีกทางหนึ่งด้วย

ยิ่งเมื่อใกล้ถึงวันงานบรรยากาศของวัดป่าสักคารามก็ยิ่งคึกคักไปด้วยชาวบ้านท่าม่วง และ หมู่บ้านใกล้เคียงที่มารวมตัวกันเพื่อช่วยเตรียมงาน นอกจากญาติมิตรที่คุ้นเคยกันดีแล้วผู้เข้าร่วมพิธีอีก กลุ่มหนึ่ง คือ บรรดาลูกศิษย์ของพระครูสีลสาราภรณ์ จะเรียกคนกลุ่มนี้ว่า “ลูกฝั่งลูกเทียน” หมายถึง ได้ผ่านการอาบน้ำมนต์ของท่าน และเคยได้มาฟังบารมีของท่าน เช่น รักษาโรคด้วยยาสมุนไพรรสเคาะเคระหะห์ เจริมรด เป็นต้น คนกลุ่มนี้จะเดินทางมาช่วยเตรียมงานเป็นประจำทุกปี และมีความคุ้นเคยกับชาวบ้านท่าม่วงเป็นอย่างดี บางคนจะมาช่วยงานก่อนถึงกำหนดวันงานประมาณหนึ่งเดือน เพื่อช่วยจัดเตรียมสถานที่ เครื่องประกอบพิธี และดูแลความเรียบร้อยภายในงาน

นางบุญกอง โชคบุญ หนึ่งในบรรดาลูกฝั่ง ลูกเทียน ที่เดินทางมาจากอำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานีเพื่อมาร่วมงานและช่วยจัดเตรียมสถานที่ก่อนวันงานได้เล่าถึงสาเหตุที่ได้มาร่วมงานนี้ว่า

“ก่อนที่จะมาร่วมงานนี้ยังไม่รู้จักพระครูสีลสาราภรณ์ แต่เคยฝันว่าได้กราบพระรูปหนึ่งแต่ก็ไม่รู้ว่าเป็นใคร พระครูฯ ได้ให้คนไปตามคนที่บ้านดุง จังหวัดอุดรธานี ในตอนแรกก็ยังไม่ยอมมา ครั้งที่สองถึงยอมมา เมื่อได้พบท่านก็รู้ว่าเป็นพระรูปเดียวกับที่อยู่ในฝัน จึงฝากตนเป็นลูกฝั่งลูกเทียนของท่าน และเดินทางมาร่วมงานเป็นประจำทุกปี”

จากข้อมูลดังกล่าวจึงเป็นการอธิบายในเชิงความศักดิ์สิทธิ์ของท่านพระครูสีลสาราภรณ์ ที่ทำให้ผู้มาร่วมพิธีเกิดความรู้สึกศรัทธาต่อท่าน และเกิดความรู้สึกศรัทธาในงานบุญแปดหมื่นสี่พันขันธด้วย เช่นเดียวกับนางหนู ภูมิวรรณ ชาวอำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด ได้เล่าว่าตนเคยถูกปอบเข้า ญาติพี่น้องจึงพามาหาท่านพระครูสีลสาราภรณ์ ให้รดน้ำมนต์ให้

“ตอนนั้นไม่รู้เรื่องอะไรเลย ไม่มีสติ เดินเหม่อลอย ดาขวาง ญาติพี่น้องจึงพามาหาหลวงปู่บ่อย ท่านก็บอกว่าปอบเข้า ตนเองนั้นต่อปากต่อคำกับท่าน โดยไม่รู้ตัวเลข ท่านเอาน้ำมนต์ให้อาบ และให้ดื่ม น้ำมนต์จึงมีสติ แล้วท่านก็บอกว่าให้เป็นลูกฝั่ง ลูกเทียนของท่าน และให้เดินทางมาร่วมงานบุญเดือนสาม”

กลุ่มลูกฝั่ง ลูกเทียนที่มาร่วมงานบางคนได้กลายเป็นเรือแรงสำคัญในการจัดงาน และชักชวนญาติมิตรของคนให้มาร่วมงานด้วย

กายแต่งกายและข้อปฏิบัติของผู้เข้าร่วมพิธี

ในวันที่มีงานบุญแปดหมื่นสี่พันขันธุ์ ชาวบ้านท่าม่วงจะแต่งตัวออกจากบ้านก่อนหัวค่ำโดยผู้หญิงจะใส่เสื้อสีขาว นุ่งผ้าซิ่นลายพื้นบ้าน ส่วนผู้ชายจะใส่เสื้อสีขาวและกางเกงขาว จากการสังเกตผู้วิจัยพบว่ากลุ่มคนที่เข้าร่วมพิธีส่วนใหญ่ผู้หญิงจะมากกว่าผู้ชาย และโดยมากจะเป็นผู้หญิงวัยกลางคนจนถึงสูงวัย ไม่ค่อยจะมีหนุ่มสาวหรือเด็กเข้าร่วมพิธีเท่าใดนัก คล้ายกับว่าผู้หญิงเหล่านั้นถูกส่งมาเป็นตัวแทนของครอบครัว แทนสามีและลูกๆ

ผู้เข้าร่วมพิธีทุกคนจะต้องเตรียมขันห้า ได้แก่ ดอกไม้ ธูปเทียน มาด้วย นอกจากนี้จะต้องทำ “ธงเหล็ก” โดยทำด้ามจับเป็นไม้ไผ่ใช้โลหะตัดเป็นรูปทรงแฉวงติดกับไม้ไผ่ด้วยเชือก และให้เขียนชื่อของญาติมิตรที่ล่วงลับไปแล้ว นำมาปักไว้หน้าหอบูชาเพื่อที่ท่านพระครูสีลสาราภรณ์ จะได้สวดอุทิศส่วนกุศลไปให้แก่ผู้ตาย

องค์ประกอบของพิธีกรรมในส่วนของผู้เข้าร่วมพิธีนี้จะเห็นได้ว่าแม้จะมีความหลากหลายในด้านของกลุ่มคนที่เข้าร่วมพิธี แต่ผู้เข้าร่วมงานบุญแปดหมื่นสี่พันขันธุ์ก็มีศรัทธาอย่างหนึ่งร่วมกัน นั่นคือมีความศรัทธาต่อพระครูสีลสาราภรณ์ ดังนั้นชาวบ้านและลูกศิษย์ที่นับถือในตัวท่านจึงศรัทธาในงานบุญแปดหมื่นสี่พันขันธุ์ ซึ่งเป็นพิธีกรรมที่ท่านประดิษฐ์ขึ้นด้วย อาจกล่าวสรุปถึงกลุ่มคนและข้อปฏิบัติของผู้เข้าร่วมพิธีเป็นตารางได้ ดังนี้

ตารางที่ ๔ : แสดงกลุ่มคนที่เข้าร่วมพิธีและข้อปฏิบัติของผู้เข้าร่วมพิธี

กลุ่มคนผู้เข้าร่วมพิธี	ข้อปฏิบัติของผู้เข้าร่วมพิธี
๑. ชาวบ้านท่าม่วง	-การแต่งกาย ผู้หญิงจะนุ่งผ้าซิ่น สวมเสื้อสีขาว ผู้ชาย นุ่งกางเกงขาวสีขาว สวมเสื้อสีขาว
๒. ญาติพี่น้องที่ย้ายถิ่นฐานไปอยู่ต่างจังหวัด	

๓. ลูกศิษย์ของพระครูศีลสาราภรณ์ เรียกว่า ลูก ฝั่งลูกเทียน	-ผู้เข้าร่วมพิธีแต่ละคนจะต้องเตรียมขันห้า มาสำหรับ ไหว้พระ -จะต้องนำธงเหล็ก มาปักไว้หน้าหอบูชา
--	--

๓.๓.๕ ขั้นตอนของการประกอบพิธี

ขั้นตอนการประกอบพิธีแบ่งได้เป็น ๓ ช่วง คือพิธีกรรมของฆราวาส พิธีกรรมของพราหมณ์ และพิธีกรรมของพระสงฆ์

พิธีกรรมจะเริ่มต้นขึ้นในช่วงหัวค่ำของวันแรม ๑ ค่ำ เดือนสาม เวลาประมาณ ๑๖.๐๐ น. ผู้เข้าร่วมพิธีจะเดินทางมายังบริเวณสถานที่ประกอบพิธีกรรม ภาพที่เห็นคือผู้เข้าร่วมพิธีนั่งห่มเครื่องแต่งกายในชุมชนเดินผ่านเครื่องประกอบพิธีกรรมที่จัดแต่งไว้ด้วยอาการสงบสำรวม พิธีกรรมของฆราวาสจะเริ่มต้นขึ้นเมื่อผู้นำสวดกล่าวนำสวดมนต์ ทำวัตรเย็น หลังจากนั้นจะเป็นพิธีกรรมของพราหมณ์คือนายยุทธพงศ์ มาดย์วิเศษ ซึ่งเคยบวชเรียนที่วัดป่าสักคารามและได้ศึกษาขั้นตอนการประกอบพิธีจากพระครูศีลสาราภรณ์ เมื่อตั้งเครื่องประกอบพิธีเสร็จ ก่อนการประกอบพิธีจะมีการผูกแขนพราหมณ์ และพราหมณ์จะเริ่มสวดอัญเชิญเทวดาขึ้นต้นว่า

“ข้าพเจ้าจะขอป่าวประกาศ
อัญเชิญให้เทวราชสุราฤทธิ
ซึ่งสถิตอมรแมนแดนสวรรค์
ทุกแห่งห้องช่องชั้นสรรคาลัย...”^๕

เมื่อจบบทสวดอัญเชิญเทวดาพราหมณ์จะนิมนต์พระครูศีลสาราภรณ์ สวดคัมภีร์โบลานเรื่อง *แปดหมื่นสี่พันพระธรรมขันธ์* ซึ่งจะนั่งสวดบนหอบูชาและหันหน้ามาทางผู้เข้าร่วมพิธี ส่วนผู้เข้าร่วมพิธีจะนั่งหน้าหอบูชาเมื่อพระสงฆ์สวดอ่านก็จะประนมมือตั้งใจฟังท่านสวดอ่านคาถาจนจบ เมื่อสวดอ่านคัมภีร์โบลานเรื่อง *แปดหมื่นสี่พันพระธรรมขันธ์* เสร็จแล้วท่านก็จะอธิบายความรู้จากเนื้อหาของ

^๕ สัมภาษณ์ ยุทธพงศ์ มาดย์วิเศษ, มีนาคม ๒๕๕๑.

คัมภีร์ให้ชาวบ้านเข้าใจ ในแง่นี้จึงแสดงให้เห็นว่าพิธีกรรมมีบทบาทในการถ่ายทอดเรื่องราวทางพระพุทธศาสนา ประเพณีพิธีกรรมที่ประดิษฐ์ขึ้นจึงเป็นการสืบทอดความเชื่อและความรู้ทางพระพุทธศาสนาที่มีในสังคมไทยแต่เดิมด้วยรูปแบบของพิธีกรรมใหม่

ตัวอย่าง การอธิบายความเชื่อเรื่องนรก-สวรรค์ที่เชื่อว่าหากใครทำความชั่วตายไปจะตกนรก และพระครูศีลสารภรณ์ ยังได้อธิบายเพิ่มเติมว่าปัจจุบันคนทำชั่วกันมากจึงตกนรกเป็นจำนวนมาก ส่งผลให้กระทะทองแดงในนรกรั่ว ท่านจึงให้ชาวบ้านทำ “ธงเหล็ก” โดยการนำสังกะสีมาตัดเป็นรูปคล้ายใบไม้แล้วเขียนชื่อญาติพี่น้องของคนที่กำลังกลับไปแล้วไว้บนธงเหล็ก เป็นการอุทิศส่วนกุศลให้ศิบรรพบุรุษ ซึ่งขมบาลจะนำธงเหล็กนี้ไปซ่อมกระทะทองแดงที่รั่ว^{๒๐} จากการอธิบายเครื่องประกอบพิธีของพระครูศีลสารภรณ์ แสดงให้เห็นถึงการนำความคิดความเชื่อเรื่องไตรภูมิมาประยุกต์ใช้ ในแง่หนึ่งก็เพื่อส่งเสริมให้พุทธศาสนิกชนทำความดี ละเว้นความชั่ว และทำจิตใจให้บริสุทธิ์ซึ่งเป็นหลักสำคัญทางพุทธศาสนา

หลังจากอธิบายความรู้จากคัมภีร์โบราณแล้วเสร็จก็จะเข้าสู่พิธีเวียนเทียนรอบพระธาตุพนมจำลอง ซึ่งเป็นพิธีกรรมที่กระทำร่วมกันของพระสงฆ์และผู้เข้าร่วมพิธี โดยพระสงฆ์จะเดินนำและระหว่างการเวียนเทียนพระครูศีลสารภรณ์และพราหมณ์จะสวดจตุลไชยปกรณ์ เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ผู้เข้าร่วมพิธีกรรม

หลังจากพิธีกรรมเสร็จสิ้นชาวบ้านจะอยู่รักษาที่วัดป่าสักคารามและเข้าร่วมพิธีกรรมอื่นๆ ที่จัดขึ้นในช่วงเดียวกันจนถึงวันแรม ๓ ค่ำ เดือนสาม หลังจากเสร็จสิ้นพิธีแล้วชาวบ้านจะนำเครื่องประกอบพิธีกลับไปบูชาที่บ้านเพื่อความเป็นสิริมงคล

ข้อมูลของพิธีกรรมงานบุญแปดหมื่นสี่พันจันท์ ของชุมชนท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ดที่ผู้วิจัยได้นำเสนอและวิเคราะห์องค์ประกอบของพิธีกรรมในภาพรวม จึงอาจกล่าวสรุปได้ว่างานบุญแปดหมื่นสี่พันจันท์ ที่ชุมชนท่าม่วงเป็นพิธีกรรมประดิษฐ์ ด้วยความริเริ่มของพระสงฆ์ในท้องถิ่นและด้วยความร่วมมือของคนในชุมชนท่าม่วงและชุมชนใกล้เคียง

^{๒๐} สัมภาษณ์ พระครูศีลสารภรณ์, เจ้าอาวาสวัดป่าสักคาราม, มีนาคม ๒๕๕๑

ต้นฉบับ หน้าขาดหาย